

แนวทางพัฒนาสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลี The Development guidelines for the Phrapariyattidhamma Schools on Dhamma Section and Pali Section

พระครูปัญญานุสรณ์นิเทศก์

PhrakruPanyasudhammanited

อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

E-mail : punyasudham@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความแนวทางพัฒนาสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและ แผนกบาลี โดยมีวัตถุประสงค์
1) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของสำนักเรียน พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีในเขต การปกครอง
คณะสงฆ์ภาค 11 2) เพื่อศึกษาแนวทางพัฒนาสำนักเรียน พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีใน
เขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

ผลการวิจัยพบว่า ด้านอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม ควรประยุกต์หลักกิจกรรม 5 ส. มาใช้เพื่อ
พัฒนาอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม ให้เอื้อ ต่อบรรยากาศการทำงานและบรรยากาศการเรียนรู้ ด้าน
บุคลากร ควรพัฒนาวิสัยทัศน์ด้านการบริหารการศึกษา โดยในระยะสั้น ด้านระบบบริหารจัดการ ควร
ดำเนินการให้มีแนว นโยบายที่เป็นรูปธรรมโดยอาจจัดทำแผนพัฒนา แผนกลยุทธ์และแผนปฏิบัติการเพื่อ
นำสู่การปฏิบัติ ด้านงบประมาณ ควรมีการวางแผนในการระดมทุนจากแหล่งทุนทั้งภายใน และภายนอก
องค์กร ด้านหลักสูตร คณะสงฆ์หรือผู้ที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ปรับปรุงโครงสร้างหลักสูตรของการศึกษา
เป็นไปตามทฤษฎีการสร้างหลักสูตร ด้านผลผลิต ควรจัดให้มีระบบบันทึกข้อมูลสถิติการรับเข้าศึกษา อัตรา
การสูญเสียระหว่างเรียน และอัตราการจบตามระยะเวลาของหลักสูตร ด้านผลกระทบ ควรดำเนินการให้มี
ระบบ และรูปแบบประเมินความพึงพอใจต่อการสนอง งานของคณะสงฆ์ที่เป็นรูปธรรม ด้านการประกัน
คุณภาพการศึกษา ควรดำเนินการให้สำนักเรียน พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีมีระบบการ
ประกันคุณภาพการศึกษาทั้งภายในและภายนอก

คำสำคัญ : แนวทางพัฒนา, สำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลี

Abstrac

Articles on the development guidelines for the Phrapariyattidhamma Schools on
Dhamma Section and Pali Section by the objectives of 1) to study the general condition of
the Phrapariyattidhamma Schools on Dhamma Section and Pali Section in the Eleventh
Regional Sangha's Administration 2) to study the development guidelines for the
Phrapariyattidhamma Schools on Dhamma Section and Pali Section in the Eleventh Regional
Sangha's Administration.

The results of the study found that: Building and environment The 5S activities

principle should be applied to develop the condition of the place and the environment to be conducive to working and learning atmosphere. Personnel should develop a vision on education administration. in the short term Management system should be carried out in line concrete policies that may develop a development plan Strategic plans and action plans for implementation of the budget should be planned for mobilizing capital from both internal and external sources. and outside the organization, the curriculum, the Sangha or related persons should proceed. Improve the curriculum structure of education in accordance with the theory of curriculum building. In terms of productivity, a system for recording admission statistics should be established. Loss rate during class and the completion rate according to the duration of the course. The impact should be systematically implemented. and the satisfaction assessment model concrete clergy work Education Quality Assurance should be carried out to the school of Phrapariyattidhamma Schools on Dhamma Section and Pali Section have both internal and external educational quality assurance systems.

Keywords:- Development guidelines, Phrapariyattidhamma on Dhamma Section and Pali Section,

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาซึ่งเป็นเนื้อแท้ของชีวิต พรหมจรรย์ จะเห็นได้จากคำสอนและบทบัญญัติ ต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้ามีสาระสำคัญเพื่อส่งเสริมการ อบรมศึกษาทั้งในทางธรรมและทางวินัย สมัย พุทธกาลผู้ที่เข้ามาบวชเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า จะต้องทำกิจในพุทธศาสนาเรียกว่า "ธุดะ" มี 2 ประการคือ 1) กัณธธุดะ ได้แก่หน้าที่หรือภารกิจ ในการเรียนพระคัมภีร์หรือการศึกษาปริยัติธรรม 2) วิปัสสนาธุดะ ได้แก่หน้าที่หรือภารกิจในการฝึก ศึกษาหรือเจริญวิปัสสนา การศึกษาในสมัยพุทธกาล เป็นการศึกษามาจากพระพุทธเจ้าโดยตรงบ้าง จากพระอรหันต์ที่เป็นสาวกของพระองค์บ้าง โดยวิธีการ ที่เรียกว่ามุขปาฐะ การทำหน้าที่ทั้งสองประการ ข้างต้นถือ ว่าเป็นการรักษาหลักพุทธธรรมและสืบทอด อายุพุทธศาสนาซึ่งเป็นธุดะที่พระสงฆ์สาวกของ พระพุทธเจ้าได้กระทำมาตามลำดับ การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทยเท่าที่ปรากฏ ตามเอกสารหลักฐาน พบว่าพระสงฆ์ไทยตั้งแต่สมัย ล้านนาเป็นต้นมามีการจัดการศึกษา ทั้งฝ่ายคันถธุระ และฝ่ายวิปัสสนาธุระมาโดยลำดับ กล่าวเฉพาะ ฝ่ายคันถธุระ และได้มีพัฒนาการมาจนถึงปัจจุบัน กล่าวเฉพาะด้านการศาสนศึกษา คณะสงฆ์ได้จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและพระแผนกบาลี สำหรับพระภิกษุและสามเณรมาตั้งแต่ อดีตถึงปัจจุบัน แม้จะมีการปรับปรุงและพัฒนา มาโดยลำดับ พบว่าการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลีของคณะสงฆ์ที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันนับว่ายังไม่ประสบผล สำเร็จเท่าที่ควรจะเป็นเห็นได้จากสถิติการเข้าศึกษา และผลผลิตมีจำนวนน้อยลง ทั้งคณะสงฆ์และรัฐเอง แม้จะมีการดูแลและ สนับสนุนการศึกษามหาเถร ปริยัติธรรมมาโดยตลอด แต่ก็ยังไม่เป็นการเพียงพอ เมื่อมองในแง่ที่พุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักและมีศาสนิกมากเป็นอันดับหนึ่งในประเทศไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของสำนักเรียน พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11
2. เพื่อศึกษาแนวทางพัฒนาสำนักเรียน พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

ระเบียบวิธีวิจัย

1) **ขั้นรวบรวมข้อมูล** การรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนดังนี้ (1) ใช้แบบบันทึกการค้นคว้า เก็บรวบรวมข้อมูล (2) แบบบันทึกการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวม ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ประกอบด้วย นักวิชาการ 4 รูป/คน ผู้บริหารคณะสงฆ์ จำนวน 5 รูปผู้บริหาร และครูสำนักเรียน พระปริยัติแผนกธรรมและ แผนกบาลีในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 11 จำนวน 24 รูป และหัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จำนวน 8 คน และเอกสารที่เกี่ยวข้อง (3) ใช้แบบบันทึกการ สังเกต ใช้บันทึกการสังเกตเกี่ยวกับสภาพทั่วไป ในการดำเนินการของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลี จำนวน 12 สำนักเรียน ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

2) **ขั้นตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล** จัดประชุมและแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นระหว่าง ที่ปรึกษาหัวหน้าโครงการวิจัยและผู้ร่วมวิจัยเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาและตรวจสอบข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ

3) **ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล** เก็บรวบรวม ข้อมูลโดยวิธีเจาะจงจากสำนักเรียนในเขต การปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 ที่ได้กำหนดไว้

4) **ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล** การวิจัยครั้งนี้ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ซึ่งจะดำเนินการวิเคราะห์ ข้อมูลตามประเด็นต่างๆ ดังนี้ (1) วิเคราะห์สภาพ ทั่วไปในการดำเนินการของสำนักเรียนพระปริยัติ ธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีในเขตการปกครอง คณะสงฆ์ ภาค 11 (2) วิเคราะห์แนวพัฒนาการ ศึกษาของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และแผนก บาลีในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 11 (3) การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบบันทึกข้อมูล ในการ ค้นคว้าเอกสารการสัมภาษณ์ การสังเกต ใช้วิธี วิเคราะห์แบบพรรณนา (Descriptive Analysis)

5) **ขั้นสรุปข้อมูล** สรุปข้อมูลโดยใช้กรอบ แนวคิดทฤษฎีเชิงระบบ

6) **ขั้นนำเสนอข้อมูลและเผยแพร่**

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาแนวทาง พัฒนาสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 11 สามารถ สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1.1 ด้านอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม

1.1.1 ในด้านอาคารสถานที่และ สภาพแวดล้อมของสำนักเรียน พระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลีที่ตั้งอยู่ในระดับจังหวัด ควรประยุกต์หลักกิจกรรม 5 ส. มาใช้เพื่อ พัฒนาอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม ให้เอื้อ ต่อบรรยากาศการทำงานและบรรยากาศการเรียนรู้ การสอนให้มากที่สุด เช่น การแยกแยะสิ่งของที่ จำเป็นต้องใช้บ่อยสิ่งของที่ใช้ไม่บ่อยครั้ง หรือ สิ่งของที่ไม่จำเป็น การจัดสถานที่และของใช้ให้ เรียบร้อยเป็นหมวดหมู่ใช้และเก็บง่ายโดยคำนึง ถึงคุณภาพ ประสิทธิภาพและความปลอดภัยในการทำงาน การทำความสะอาดอยู่เสมอ การรักษา สภาพเก็บง่ายใช้คล่องสะดวกและสะอาด การฝึก

บุคลากรของสำนักเรียนให้มีระเบียบวินัยในการทำงาน เป็นต้น ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องก่อสร้างอาคารเพิ่มเติมควรมีการวางแผนการก่อสร้างอาคารให้เหมาะสม ควรสร้างบรรยากาศทางธรรมชาติให้เอื้อต่อการเรียนการสอน เช่น การปลูก ต้นไม้ภายในบริเวณสำนักเรียน การจัดโครงการ ต้นไม้พูดได้ จัดป้ายนิเทศ เป็นต้น

1.1.2 ในด้านอาคารสถานที่และ สภาพแวดล้อมของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลีที่ตั้งอยู่ในระดับอำเภอ ควรประยุกต์หลักกิจกรรม 5 ส. มาใช้เพื่อพัฒนาอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อ บรรยากาศ การทำงานและบรรยากาศการเรียนการสอนให้มากที่สุด เช่น การแยกแยะสิ่งของที่จำเป็น ต้องใช้บ่อยสิ่งของ ที่ใช้ไม่บ่อยครั้งหรือสิ่งของที่ไม่ จำเป็น การจัด สถานที่และของใช้ให้เรียบร้อยเป็น หมวดหมู่ใช้และ เก็บง่ายโดยคำนึงถึงคุณภาพ ประสิทธิภาพและความปลอดภัยในการทำงาน การทำความสะอาดอยู่เสมอ การรักษาสภาพเก็บง่ายใช้ คล่องสะดวกและสะอาด การฝึกบุคลากรของสำนัก เรียนให้มีระเบียบวินัยในการ ทำงาน เป็นต้น ใน กรณีที่มีความจำเป็นต้องก่อสร้างอาคารเพิ่มเติมควรมีการวางแผนการก่อสร้างอาคารให้เหมาะสม สภาพแวดล้อมของสำนักเรียน พระปริยัติธรรม

1.1.3 ในด้านอาคารสถานที่และ แผนกธรรมและแผนกบาลีที่ตั้งอยู่ในระดับตำบล ควรประยุกต์หลักกิจกรรม 5 ส. เช่น การแยกแยะ สิ่งของที่ต้องใช้บ่อยสิ่งของ ที่ใช้ไม่บ่อยครั้ง หรือสิ่งของที่ไม่จำเป็น การจัดสถานที่และของใช้ ให้เรียบร้อยเป็น หมวดหมู่ใช้และเก็บง่ายโดย คำนึงถึงคุณภาพ ประสิทธิภาพและความปลอดภัย ในการทำงาน การทำความสะอาดอยู่เสมอ การรักษา สภาพเก็บง่ายใช้ คล่องสะดวกและสะอาด การฝึกบุคลากรของสำนักเรียนให้มีระเบียบวินัย ในการทำงาน เป็นต้น มาใช้เพื่อพัฒนาอาคาร สถานที่และสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อบรรยากาศการทำงานการเรียนการสอนให้มากที่สุด ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องก่อสร้างอาคารเพิ่มเติม ควร มีการวางแผนการก่อสร้างอาคารให้เหมาะสม

1.2 ด้านบุคลากร

1.2.1 ในด้านบุคลากรที่เป็นผู้บริหาร สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ควรพัฒนานิสัยทัศน์ด้านการบริหารการศึกษา โดยในระยะสั้นอาจจัดการอบรม จัดส่งเข้าร่วมอบรม เพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ ด้านการบริหารงานบุคคล ด้านบริหารวิชาการ ตลอดจนกระทั่งด้านหลักสูตรและการสอน เป็นต้น ส่วนในระยะยาวอาจมีการสร้างบุคลากร โดยส่งเข้าศึกษาในหลักสูตรการบริหารการศึกษา

1.2.2 ในด้านบุคลากรที่เป็นครู สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ควรพัฒนาครูด้านหลักสูตรและการสอน โดยในระยะสั้นอาจจัดการอบรม จัดส่งเข้าร่วมอบรม เพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจด้านหลักสูตรและ การสอน ด้านการใช้สื่อเทคโนโลยีทางการสอน ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นต้น ส่วนในระยะยาวอาจมีการสร้าง บุคลากรครูโดยส่งเข้าศึกษาในสาขาวิชาหลักสูตร และการสอนคณะศึกษาศาสตร์หรือคณะครุศาสตร์

1.2.3 ในด้านบุคลากรที่เป็น นักเรียน สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ควร มีนโยบายเพื่อหาบุคลากร ในการเพิ่มปริมาณนักเรียน เช่น โครงการสร้างศาสนทายาทหนึ่งตำบล หนึ่งศาสนาทายาท เป็นต้น และพัฒนาการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ให้สามารถ เชื่อมโยงกับการจัดการศึกษาของรัฐ ทั้งนี้เพื่อเป็น การสร้างแรงจูงใจในการเข้ามาบวชเรียนและเสริมสร้าง คุณภาพการศึกษา

1.3 ด้านระบบบริหารจัดการ

1.3.1 ในด้านนโยบายแผนกลยุทธ์ และแผนปฏิบัติการ สำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลี ควรดำเนินการให้มีแนว นโยบายที่เป็นรูปธรรมโดยอาจจัดทำแผนพัฒนา แผนกลยุทธ์ และแผนปฏิบัติการเพื่อนำสู่การปฏิบัติ และอาจมีระบบการกำกับติดตาม ควบคุม ตรวจสอบ การปฏิบัติตามแผนพัฒนา ตลอดจนกระทั่งมีการ ประเมินนโยบาย แผนพัฒนา แผนกลยุทธ์และแผน ปฏิบัติการเพื่อปรับปรุงและพัฒนาระบบการ

1.3.2 ในด้านโครงสร้างองค์กร และรูปแบบการบริหารจัดการ สำนักเรียน พระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลี ควรดำเนินการเพื่อกำหนดให้มีคณะกรรมการในระดับ สถานศึกษาโดยอาจ กำหนด โครงสร้างให้มีบุคลากร ของรัฐและชุมชนมีส่วนในการบริหารการศึกษา

1.3.3 ในด้านการสรรหาบุคลากร และระบบการคัดเลือก สำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลี ควรดำเนินการให้มีข้อกำหนดหรือระบบการสรรหาและการคัดเลือกบุคลากร

1.3.4 ในด้านการพัฒนาบุคลากร สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ควรมีการกำหนดแนวทางและวิธีการพัฒนาผู้บริหาร และครูอย่างเป็นรูปธรรมทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

1.3.5 ในด้านการะงานสำนักเรียน ระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ควรดำเนินการ ให้มีการกำหนดภาระงานบุคลากร ทุกระดับไว้เป็นลาขลักษณะอักษร

1.3.6 ในด้านสถานภาพของ บุคลากร สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และแผนก บาลี มีสถานภาพในฐานะพระสงฆ์ ชัดเจนอยู่แล้ว

1.4 ด้านงบประมาณ

1.4.1 ในด้านแหล่งงบประมาณ สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ควร มีการวางแผนในการระดมทุนจากแหล่งทุนทั้งภายใน และภายนอกองค์กร มีการกำหนดระเบียบ วิธีการ และ แนวทางปฏิบัติในการระดมทุนเป็นลายลักษณ์อักษร ชัดเจน มีผู้รับผิดชอบในการดำเนินการ นอกจากนี้ หน่วยงานหรือองค์กรบริหารของรัฐในระดับ ท้องถิ่นควรมีการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการ จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และ แผนกบาลีอย่างเป็นรูปธรรม

1.4.2 ในด้านการจัดสรรงบประมาณ รัฐควรจัดสรรงบประมาณให้สำนักเรียน พระปริยัติ ธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี โดยใช้เกณฑ์ที่ใกล้เคียงหรือเกณฑ์เดียวกันกับการ พิจารณา จัดสรรให้แก่ การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

1.4.3 ในด้านบัญชีและการ ตรวจสอบ รัฐหรือคณะสงฆ์ที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริม สนับสนุน ให้สำนักเรียน พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีมีระบบการดำเนินงานค่า บัญชีและระบบการ ตรวจสอบให้เป็นรูปธรรม

1.5 ด้านหลักสูตร

1.5.1 ในด้านมาตรฐาน ของหลักสูตร คณะสงฆ์หรือผู้ที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการง ปรับปรุงโครงสร้างหลักสูตรของการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ให้เป็นไปตามทฤษฎี การสร้างหลักสูตร หรืออาจ ปรับให้มีโครงสร้างหลักที่สำคัญ เช่น จุดมุ่งหมาย ของหลักสูตร เนื้อหาของ หลักสูตร กระบวนการ เรียนการสอน กระบวนการวิธีการวัดผลประเมินผล เป็นต้น

1.5.2 ในด้านความก้าวหน้าทันสมัยของหลักสูตร คณะสงฆ์หรือผู้เกี่ยวข้อง ควรดำเนินการ ปรับปรุงหลักสูตรการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีให้ มีความทันสมัยมีความยืดหยุ่น สามารถเชื่อมโยงกับ การศึกษาของรัฐให้มากขึ้นโดยอาจเพิ่มเติมกลุ่ม สาระการศึกษาขั้นพื้นฐานบางกลุ่มที่มี

ความจำเป็น และเหมาะสมกับสมณภาวะ ตลอดถึงครอบคลุมภารกิจหลักของคณะสงฆ์ อีกส่วนหนึ่งด้วย ทั้งนี้ เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการรักษาพระพุทธศาสนาอย่างไว้ถาวร ในการปรับหลักสูตรควรคำนึงถึง การศึกษาเพื่อความเป็นศาสนทายาท

1.6 ด้านการเรียนการสอน

1.6.1 ในด้านกิจกรรมการเรียน การสอน คณะสงฆ์หรือผู้ที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ให้มีระบบการเตรียมการเรียนการสอน การกำหนด ช่วงเวลาการเปิดการปิดภาคเรียนและให้มีผล บังคับใช้ชัดเจนเป็นเอกภาพทั่วประเทศ การกำหนด จำนวนชั่วโมงหรือสัปดาห์ในการเรียน การกำหนด วิธีการสอน การใช้สื่อการสอนให้หลากหลาย การกำหนดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และการกำหนด คุณสมบัติของผู้มีสิทธิ เข้าสอบในด้านจำนวน เวลาเรียน เป็นต้น

1.6.2 ในด้านการวัดและประเมิน ผลการเรียน คณะสงฆ์หรือผู้ที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ให้มีการวัดผลประเมินผลให้ครอบคลุมทั้งด้าน พฤติกรรม ค่านิยม และด้านปัญญา โดยอาจ ประยุกต์หลักภา วีตะ 4 เป็นเกณฑ์ในการวัดผล ประเมินผล

1.6.3 ในด้านการให้คำปรึกษา และการแนะแนว สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนก ธรรม และแผนกบาลีควรดำเนินการให้มีระบบและ รูปแบบการให้คำปรึกษาและ แนะแนวการศึกษา ที่เป็น รูปธรรมชัดเจน

1.6.4 ในด้านประสิทธิภาพการ สอน สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และแผนก บาลี ควรดำเนินการสร้างระบบประเมิน ประสิทธิภาพการสอนของครู

1.7 ด้านผลผลิต

1.7.1 ในด้านเกี่ยวกับประสิทธิผล ของการผลิต สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนก ธรรม และแผนกบาลีควรจัดให้มีระบบบันทึกข้อมูลสถิติการรับเข้าศึกษา อัตราการสูญเสียระหว่างเรียน และอัตรา การจบตามระยะเวลาของหลักสูตร

1.7.2 ในด้านเกี่ยวกับคุณลักษณะ นิสัยของนักเรียน ยังไม่พบแนวทางพัฒนา เนื่องจาก นักเรียนที่ผ่านการศึกษานักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี โดยส่วนใหญ่มีคุณลักษณะ ด้านนิสัยที่พร้อมด้วยคุณธรรมดีอยู่แล้ว

1.7.3 ในด้านการสนองงาน คณะสงฆ์ สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และแผนก บาลี ควรดำเนินการให้มีระบบการติดตาม นักเรียนที่เป็นผลผลิตและ ข้อมูลบันทึกสถิติการสนองงานคณะ สงฆ์และการ ได้รับรางวัลประกาศ เกียรติคุณหรือ แต่งตั้งเป็นพระสังฆาธิการในระดับต่างๆ

1.8 ด้านผลกระทบ

1.8.1 ในด้านความพึงพอใจ ของคณะสงฆ์ สำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและ แผนกบาลี ควรดำเนินการให้มีระบบ และรูปแบบประเมินความพึงพอใจต่อการสนอง งานของคณะสงฆ์ที่ เป็นรูปธรรม

1.8.2 ในด้านความพึงพอใจของ ชุมชน สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนก บาลี ควรดำเนินการให้มีระบบและรูปแบบประเมินความพึงพอใจต่อการสนองงาน ชุมชนที่เป็นรูปธรรม

1.9 ด้านการประกันคุณภาพการศึกษา

1.9.1 ในด้านการประกันคุณภาพ ภายในและการประกันคุณภาพภายนอกคณะสงฆ์ หรือ รัฐหรือผู้เกี่ยวข้องควรดำเนินการให้สำนักเรียน พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีมีระบบการ ประกันคุณภาพการศึกษาทั้งภายในและภายนอก

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการศึกษาแนวทางพัฒนา สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและ แผนกบาลีในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 นี้มีประเด็นที่น่าสนใจและควรแก่การนำมาอภิปราย ผลตามลำดับของวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้แก่ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม และแผนกบาลีในเขตการปกครอง คณะสงฆ์ภาค 11 และเพื่อศึกษาแนวทางพัฒนา สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และ แผนกบาลีในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 ดังต่อไปนี้

2.1 สภาพทั่วไปของสำนักเรียนพระปริยัติ ธรรมแผนกธรรมและ แผนกบาลีในเขตการปกครอง คณะสงฆ์ภาค 11

จากข้อค้นพบสภาพทั่วไปของสำนักเรียน พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 ตามแนวคิด เกี่ยวกับการศึกษาแนวพุทธรนโยบายและกฎหมายของรัฐและของ คณะสงฆ์เกี่ยวกับการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี และ สภาพทั่วไปเกี่ยวกับการศึกษา ของคณะสงฆ์ในประเทศไทย โดยใช้กรอบทฤษฎีการบริหารเชิงระบบ (System Theory) มีประเด็นการ อภิปรายดังนี้

2.1.1 ด้านปัจจัยนำเข้าการจัดการ ศึกษาของคณะสงฆ์ด้านพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และ แผนกบาลีกำลังเผชิญกับสภาพปัญหาการดูแล ความพร้อมของอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อบรรยากาศทางวิชาการ นักเรียนเข้าสอบ และนักเรียนที่สอบได้มีแนวโน้มโดยเฉลี่ยลดลงทุกปี การขาดแคลนครูสอนทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ปัญหาการบริหารจัดการ ความไม่เพียงพอ คำนวณงบประมาณรวมถึงปัญหาหลักสูตรที่ยังไม่ได้ ปรับให้มีความยืดหยุ่นและสามารถเชื่อมโยงได้กับ การจัดการศึกษาของภาครัฐ ซึ่งมีความสอดคล้องกับ ข้อสังเกตที่สำคัญของพระราชวรมนู (ประยุทธ์ ปยุตโต) เกี่ยวกับการศึกษาพระปริยัติธรรม 3 อย่างคือ (1) คณะสงฆ์รับผิดชอบเฉพาะการจัดสอบหรือ การวัดผลอย่างเดียว ไม่รับผิดชอบในการจัดการศึกษา การจัดให้มีการเล่าเรียนการบริหารและการดำเนิน งานเป็นเรื่องของวัดหรือท้องถิ่นนั้น ๆ (2) คณะสงฆ์ เน้นการศึกษาแนวตั้งไม่เน้นการศึกษาแนวราบ (3) การจัดการศึกษาในท้องถิ่นต่าง ๆ ไม่ ใช้วิธีรวมทุน รวมกำลังและไม่ใช้วิธีกระจาย กระจายกำลังแต่ใช้วิธีที่ว่าวัดไหนมีทุนมีกำลังก็ขัด การเรียน การสอนขึ้น วัดไหนไม่มีทุนไม่มีกำลังหรือปีใด หมดทุนหมดกำลังก็ไม่จัด แม้คณะสงฆ์ และหน่วยงานของรัฐได้พยายามให้การสนับสนุน ส่งเสริมโดยมีนโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ซึ่งปรากฏใน พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคมคำสั่งมหาเถรสมาคม ประกาศระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วย การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี พ.ศ. 2537 รวมถึง กฎกระทรวงว่าด้วย สิทธิในการจัดการศึกษาขั้น พื้นฐานโดยสถาบัน พระพุทธศาสนา พ.ศ. 2548 และ กฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการสำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติ พ.ศ. 2549 เป็นต้น แล้วก็ตาม แม้กระนั้น สภาพการณ์ของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และแผนกบาลีปัจจุบันก็ยังคงอยู่ในสถานะภาพทรงตัวและ มีแนวโน้มเสี่ยงต่อการทรุดตัวในอนาคต

2.1.2 ด้านปัจจัยกระบวนการ กิจกรรม การเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลีเป็นไปอย่างไม่ต่อเนื่อง ไม่คำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียนขาดความเป็นเอกภาพทางด้านช่วงเวลาการเปิดและปิดภาคการศึกษา แม้คณะสงฆ์จะมีการกำหนดการวันเวลาและสถานที่ เพื่อการวัดผลและประเมินผลไว้ล่วงหน้าแล้วก็ตาม แต่ก็มิได้มีการกำหนดชั่วโมงและสัปดาห์ในการเรียนการสอนของแต่ละปีการศึกษาไว้อย่างเป็น รูปธรรมชัดเจนทำให้เกิดปัญหาด้านจำนวนที่ส่งเข้าสอบกับจำนวนของการสอบไล่ได้มีความแตกต่างด้านอัตราส่วนกันมาก ซึ่งสอดคล้องกับ ผลงาน วิจัยของ คลึงนิตย์

จันทบุตร เรื่องสถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ซึ่ง กล่าวว่า คณะสงฆ์ไม่รับผิดชอบในการจัดการสอน รับผิดชอบเฉพาะการจัดสอบและการวัดผล เน้นการศึกษา ในแนวทางมากกว่าแนวราบ คือไม่ได้มุ่งให้ ผู้บวชทุกคนมีความรู้ในศาสนา แต่เน้นที่การ สอบผ่านระดับ สูง ผลเสียคือผู้ที่บวชในระยะสั้น ๆ 7 วัน 15 วัน หรือ 1 พรรษา จะไม่ได้ศึกษาด้านปริยัติธรรม สูญเสียโอกาสที่จะอบรมให้เข้าใจ คุณค่าในการบวชแต่กลับทำลายความศรัทธาเดิม ที่มีต่อวัดต่อพระสงฆ์เพราะไปเห็นวัตรปฏิบัติที่ไม่น่าเลื่อมใสของภิกษุ ผู้บวชเก่าบางรูป

2.1.3 ด้านปัจจัยผลผลิต สำนักเรียน พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีได้ผลิตพระสงฆ์ที่มีความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในหลัก คำสอนของพระพุทธศาสนาและมีความสามารถ ในด้านภาษาบาลี โดยเฉพาะ การเขียนและการแปล ความหมาย ซึ่งเป็นผลมาจากหลักสูตรที่เน้นเนื้อหา ในด้านหลักธรรมและภาษาในแนวทาง

2.1.4 ด้านปัจจัยผลกระทบ สำนักเรียน พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีได้ผลิตพระสงฆ์ที่มีคุณภาพสามารถสนองงานคณะสงฆ์และ ชุมชนได้ดีเห็นได้จากการ ได้รับแต่งตั้งให้เป็น พระสังฆาธิการในระดับต่าง ๆ และการได้รับ การยอมรับจากชุมชน แต่ยังมีได้ดำเนินการประเมิน วามพึงพอใจของผู้ใช้ผลผลิตของ สำนักเรียน ระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีอย่างเป็นระบบให้เป็นรูปธรรมชัดเจน

2.2 แนวทางพัฒนาสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และแผนกบาลีในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

จากข้อค้นพบแนวทางพัฒนาสำนักเรียน พระปริยัติธรรมแผนกธรรม และแผนกบาลีในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 ตามแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาแนวพุทธนโยบายและกฎหมายของรัฐ และของคณะสงฆ์เกี่ยวกับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี และสภาพทั่วไปเกี่ยวกับการศึกษาของคณะสงฆ์ในประเทศไทย โดยใช้กรอบทฤษฎีการบริหารเชิงระบบ (System Theory) มีประเด็นการอภิปรายดังนี้

2.2.1 ด้านปัจจัยนำเข้าการพัฒนา สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 ประเด็นที่เป็นปัจจัยหลักสำคัญซึ่งจะทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนอยู่กับระบบบริหารจัดการซึ่งสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลีจำเป็นต้องมีแผนนโยบายที่เป็นแม่บทเพื่อจัดทำแผนกลยุทธ์และแผนปฏิบัติการที่กล่าวถึงแนวนโยบายแนวทาง ปฏิบัติและวิธีการดำเนินงานด้านต่าง ๆ เช่น สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ด้านบุคลากรด้านงบประมาณและค้ำหลักสูตรแนวทางพัฒนา สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและ แผนกบาลีค้ำปัจจัยนำเข้ามีความสอดคล้องกับ แนวคิดทฤษฎี POSDCORB ของลูเธอร์ กูลิค และ โลนอล อูวิก ที่นำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารการศึกษา

2.2.2 ค้ำปัจจัยกระบวนการ การจัดการ ศักยภาพของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีเป็นการจัดการศึกษาที่มีความพิเศษเฉพาะ ตัวเนื่องจากเป็นการดำเนินการโดยคณะสงฆ์ด้าน การศาสนศึกษาตามภารกิจของคณะสงฆ์ที่ปรากฏ ในมาตรา 15 ตี (3) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 จึงไม่มีการดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษาในช่วงเวลาที่ผ่านมา อย่างไรก็ตามปัจจุบันการที่องค์กรใดจัดการศึกษา โดยได้รับงบประมาณอุดหนุนจากรัฐทั้งโดยตรงและโดยอ้อมก็ตาม จำเป็นต้องได้รับการประกันคุณภาพ การศึกษาตามที่ระบุไว้ในมาตรา 47 วรรคแรก แห่งพระราชบัญญัติ

การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยกำหนดให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับประกอบด้วยระบบประกันคุณภาพภายใน และระบบประกันคุณภาพภายนอก

2.2.3 ด้านปัจจัยผลผลิต การบันทึกสถิติ ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของนักเรียน พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ในด้านจำนวนผู้สำเร็จการศึกษามาทำให้นักเรียน มีข้อมูลในการทบทวนข้อบกพร่องเพื่อนำไปสู่การดำเนิน การปรับปรุงและพัฒนาค่านอัตราการสูญเสีย นักเรียนในระหว่างเรียนและจำนวนพระสงฆ์ที่สำเร็จการศึกษาแล้วยังคงสมณะเพศเพื่อสนองงานคณะสงฆ์และบริการชุมชน

2.2.4 ด้านปัจจัยผลกระทบ นักเรียน พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีควรมีข้อมูลค่านความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อ พระสงฆ์ที่สำเร็จการศึกษาจากนักเรียน พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีซึ่งได้มาจากระบบ และรูปแบบการประเมินความพึงพอใจที่เป็นรูปธรรมชัดเจน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ข้อค้นพบในการพัฒนาสำนักเรียน พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีที่ค้นพบ ในงานวิจัยนี้เป็นรูปแบบการพัฒนาที่มองตามกรอบของทฤษฎีเชิงระบบ จากผลการวิจัยดังกล่าวมี ข้อเสนอแนะ ในการนำผลการวิจัยไปใช้ ดังต่อไปนี้

1) ด้านรัฐบาลโดยผ่านสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรเร่งรัดด้าน นโยบายให้มีแผนการส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือ และดูแลการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และแผนกบาลีทั้งด้านบุคลากรด้านการบริหาร จัดการด้านหลักสูตรและด้านงบประมาณ อย่างเป็นรูปธรรมเหมาะสมและเพียงพอ ทั้งนี้เพราะการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี เป็นการศึกษาเพื่อสร้างศาสนทายาท เป็นการศึกษาเพื่อทรงไว้ซึ่งคำสอน ที่ถูกต้องของพระพุทธศาสนา เพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย และเพื่อประโยชน์สุขในวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชน ในประเทศไทยตลอดกระทั่งเพื่อความผาสุกของสังคมโลก

2) ด้านคณะสงฆ์ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงควรถือเป็นวาระเร่งด่วน ในกำหนดนโยบายประสานงาน และเร่งรัด การดำเนินการเพื่อให้เกิดการพัฒนาการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี โดยการสนับสนุน ส่งเสริม กำกับ ดูแล ตลอด กระทั่งการประเมินผลการดำเนินงานเพื่อการพัฒนา โดยอาจมีการปรับปรุงและสร้างกฎระเบียบ เกี่ยวกับการดำเนินงานด้านต่าง ๆ เช่น ด้านบุคลากร ด้านการบริหารจัดการ ด้านหลักสูตรและด้านงบประมาณให้มีความเหมาะสมทันต่อสถานการณ์ ปัจจุบันอย่างเป็นรูปธรรม

3) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยในฐานะมหาวิทยาลัยแห่งคณะสงฆ์ไทย ควรมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดฝึกอบรม การศึกษา วิจัย การวิเคราะห์ นำเสนอข้อมูลตลอดกระทั่งให้ข้อเสนอแนะแก่รัฐและคณะสงฆ์เพื่อหาแนวทางพัฒนาสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการประเมินผล หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

2.2 ควรมีการประเมินผล หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

เอกสารอ้างอิง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2553). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 14).

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). *รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ:

เอดิสัน เพรส โปรดักส์.

พิน ดอกบัว. (2542). *พระพุทธศาสนากับคนไทย*. กรุงเทพฯ: โสภณการพิมพ์.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2542). *เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.